

DEBRECENI PROTESTÁNS LAP

EGYHÁZI ÉS ISKOLAI HETI KÖZLÖNY.

A lap szellemi részét illető minden közlemény a szerkesztőséghez Nyomtató utca 9. sz. küldendő.

Megjelen hetenként egyszer szombaton, másfél iven.

Előfizetési ár: egész évre 12 korona, félévre 6 korona.

Hirdetések jutányos áron közöltnek.

Egyes szám ára 30 fillér.

Az előfizetési és hirdetési pénzek

s a lap megrendelésére és szétküldésére vonatkozó összes megkeresések Karai Sándor tanárhoz (József Kir. herceg-utca 54. sz.) intézendők.

SZÁSZ KÁROLY

(1829—1905.)

„Ama nemes harcot én megharcoltam, futásomat elvégeztem, a hitet megtartottam s végezetre eltétetett nékem az igazság koronája, melyet megad nékem az Ur ama napon, amaz igaz Bíró; nemcsak nékem pedig, hanem mindeneknek is, kik várándják amaz ő dicsőséges eljövetelét.“

(II. Tim. 4, 7—8)

Meghalt Szász Károly, a magyar közélet és magyar ref. egyház büszkesége, a duna-melléki egyházkerület nagyérdemű püspöke, az ország méltóságosa. De az ő dicsősége megmarad.

Meghalt a hív pásztor, ki ékesszóló ajakkal a Krisztust hirdeté; a jó tanító, ki nagy lelkek kortársa s maga is a kálvinista tanárok nagy alakja volt. Elment az ő Urához. De az ő hite megtartja őtet s az ő érdeme nem száll vele alá a sirba.

Meghalt a költő, kinek lantjáról csodás művészi formában zendül felénk a dal s kinek lelke, mint a csillagvizsgáló bűvös tüköre az ég csillagait, az emberiség nagy szellemeit hozta hozzánk közel. Elnémult az ajak, melyen keresztül Dante, Byron, Göthe, Schiller magyar nyelvünkön megszólaltanak. A költő hirneve azonban örökké élni fog.

Meghalt a férfit, mint elrendeltetett, hogy az emberek mindnyájan meghalljanak. Meghalt az étellel megelégedve, a munkától idején visszavonulva, hármónikus környezetben az élet késő őszén, késő ősszel az ő szerető gyermekei és unokái között, s ez az ő legnagyobb jutalma, az Isten kegyelmének legfőbb bizonyítéka. Pihenjen annak árnyékában a feltámadás reménysége alatt.

Az 1848 : XX. t.-c. végrehajtása és a magyar protestáns egyház.

Irta : *Dr. Vajna Géza.*

(Folyt. és vége.)

Több királyi rendelet és diploma, melyek közül fölemlítjük I. Ferdinánd királynak 1625. dec. 11-én kelt diplomáját 1677. jul. 30. és 1701. ápr. 9-én kelt rendeletét, az 1703. június 15-én kelt u. n. „Conventio Kolonictiana“-t. III. Károly 1719. évi rendeletét a klérushoz a várak kijavítása és fenntartása tárgyában. Mária Terézia 1769. jan. 20. és aug. 23-iki valamint az 1769. szept. 2-án kelt udvari rendeletét, amely szerint az összes püspökök és nagyobb javadalmasok jövedelmük 10%-át kötelesek évenként a várerődítési egyházi alapba befizetni.

Ugyancsak Mária Terézia 1769. okt. 14. és 1776. jan. 15-ről, Ferencz királynak 1813. jan. 19. és 1816. jan. 22-ről kelt rendeleteit. Az egyházi személyek és testületek által e célra fizetendő összegekről tájékoztatást nyújt a m. kir. udvari kamara számvevősége által 1842. márc. 14-én készített kimutatás, valamint a kamarai igazgatóságnak 1850. jan. 25. kelt kimutatása; ezek szerint a magyarországi klérus — a káptalanok kivételével — az 1848—49. években várerődítési segély címén 150342 frtot, a káptalanok 32177 frtot tartoztak fizetni.

Egész hazai történelmünk és törvényeink láncolata a bizonyosság a mellett, hogy az egy-

házi javadalmasok a vallási és kulturális kötelezettségei mellett az ellenségeivel folyton hadakozó nemzet másik fontos érdekének : hadi biztonságának fentartására köteleztettek.

A cél, a rendeltetés, amelyért az egyházi javadalmak alapítása történt, minden izében a nemzet közös érdekéből folyó és azzal elválaszthatatlanul egybeforró volt. Avagy állítja-e valaki, hogy egy-egy püspökség csak azért állítottatott fel, hogy a király valamely kedves emberének hivatalt és birtokot adhasson? Akik azt vitatják, hogy a főegyházi javadalmak és a birtokló testület között magánjogi viszony van, tehát az egyh. testület tulajdonosa a javadalmi vagyonnak, azoknak akár kiindulási alapul, akár conclusio gyanánt a fönti kérdésben foglalt tételt kell elfogadniok.

Nem szükséges jogásznak lenni, hogy azonnal áttekinthessük a magántulajdon és az egyházi javadalmas vagyon közti különbségek egész sorozatát.

Láttuk, hogy a katolikus vallás meghonosításának összes körülményeinél fogva minden vonatkozásában mint *államvallás* jelentkezett. (Lásd Szt. István decretumai I. k. 1. 2. 3. 4. fej. II. k. 1. 2. fej. 12. cim, az 1550 : 13. t.-c. az 1715 : 60. 1723 71. t.-cikkeket.) Így szerepelt egész napjainkig, s ma is *tényleg* és *jogilag* is uralkodó vallás.

Ennélfogva minden katolikus egyházi tisztség közhivatal, minden egyházi tisztviselő köz-

TÁRCA.

Egyháztörténeti adalékok.

Földvály László vác-hartyáni lelkésztől.

(Folytatás és vége.)

VIII.

Sepeies facti.

Hogy Tts. Ns. Szakadály László ur, Máramaros vármegye szolgabirálya kora gyermekségében a rom. kath. vallás elfogadására erővel kényszerített de azután 12 éves korában visszatért a ref. vallásra és abban mind-e napig megmaradt : eskü alatt tanuk vallják és bizonyítják.

Apja Tts. Ns. Szakadály Mihály a ref. vallásban született és nevelkedett; de később a r. katolikus hitre tért és esküdött 1730 január 1-én Szabolcs vármegyében Pálca községben. Ezt megcselkedvén tüstént tatár korbácsot szerzett magának, és azzal feleségét és még kicsiny gyermekeit nap mint nap a legkegyetlenebbül verte, hogy őket is a r. kath. vallás elfogadására kényszerítse. Midőn pedig kegyetlenségével sem feleségének sem még gyermekeinek

állhatóságát megtörni nem volt képes : két nagyobb fiát Lászlót és Istvánt Bátorba vitte a minorita atyákhoz, de a gyermekek onnét elmenekültek és Szathmáron huzódtak meg a hely. hitűek iskolájában. Innét atyjuk által nem sok idő múltán hazávitetvén, otthon újra az előbbi kegyetlenséggel bánt velük, de hiába, mert László kijelentette, hogy ha erőszakkal pápistává teszik is, de a legelső alkalommal visszatér előbbi vallására. Az apa megmaradván szándékában, mindkét fiút az egri szeminariumba vitte még 1730-ban.

A következő évben innét is megszökött, de utközben elfogatván visszavitetett, s ettől fogva még keményebb eszközökkel próbálták hitének megtagadására kényszeríteni. Ez okból rendkívül sokat kellett szenvednie, mert apja határozottan arra kérte az egyházi atyákat, a kik a térítés gondját magukra vállalták, hogy semmit ne kedvezzenek neki, hanem úgy bánjanak vele mint a kovács a vassal, mely ha sokára is de végre meghajlik. Az agyon kinozott fiú minden rennyét elvesztve s a sok nyomorgatás által végre megtörve szóval-szájjal vallást tett ugyan, de az első kedvező alkalommal újra elszökött Egerből.

Ámde apja kezeiből ekkor sem szabadulhatott, mert ez újra elfogatta hazavitte, s mint valami rabot láncra verve úgy hogy sem ülni sem feküdni nem lehetvén, s a verések folytán inge leszakadoz-

tisztviselő. Nemcsak a közhivatal elméleti fogalma szerint, hanem a történelmi tények, institúciók és törvények alapján is.

A többi vallásfelekezetek helyzete más. Azok az államhatalom befolyása, de mindenestre támogatása nélkül, sőt ellenzése és erőszakos ellentállása dacára keletkeztek, (pld. 1548 : 11. t.-c. 1.) tisztán a hivek belső, lelki intencióinak hatása folytán. Ezeknek belső ügyei, amint eredetileg közönyösek voltak az államhatalom előtt, aként jelenben is csak a törvényesen megszabott vonatkozásokban tisztán közállami érdekek tekintetében esnek felügyelet alá.

A katolikus egyházi tisztség semmiben sem különbözik más állami tisztségtől. Aminthogy a magyar katolikus egyház belső szervezete (főkegyuri, kinevezési, alapítási stb. jogok) emellett bizonyít. Az egyházi testületek, nagyobbak és kisebbek, a már kifejtett nemzeti célból és rendeltetéssel alapítottak királyaink által. A tisztségek betöltése közvetlenül s részint közvetve a királyt illette, aki e jogának gyakorlásában közállami törvényekhez volt kötve (1498 : 56. 58. 59. 66. 67. t.-cikkek, utóbbinak 2. pontja kimondja: „... statutum est quod amodo de caetero, ipsi domini praelati et viri ecclesiastici, in eorum ecclesiis, quibus et provisione regiae majestatis nulla beneficia ecclesiastica pro tempore vacantia conferre possint.“ Hasonló szelvényben rendelkezik az 1498 : 69. 1548 : 8. 12. t.-cikk: „bona et proventus monasteriorum et

claustrorum ac capitulorum desertorum . . . ad alendas doctos parchos et verbi dei sinceros praedicatores : qui populum in veteri orthodoxa, vera, catholicaque fide et religione conservare . . . nec non ad instaurationem et erectionem scholarum particularium earundamque magistrorum, qui docti et probi sint, intertentionem, et denque ad bonae spei ac indolis juvenum et adolescentum, ut bonis literii operam dare possint, promotionem . . .“ Egyezik az előzőkkel az 1550 : 18. 19. 1578 : 20. 21. 1741 : 15. 16. t.-c.) A király eme jogát mint államfő, a nemzet nevében gyakorolta. Ténykedései nemzeti akarat nyilvánulásai gyanánt jelentkeznek és tekintetnek. Az idézett t.-cikkből részint a király, részint a „karok és rendek“ beleavatkozásával, rendelkezéseivel találkozunk.

A velünk ellenkező nézeteket vallók közül állíthatná valaki, hogy a vagyonátruházással : a javadalom alapítással a királynak s így a nemzetnek minden további joga megszűnt. A javadalmas személy vagy testület az alapításhoz kötött kötelezettségek teljesítése mellett korlátlan és jogszerű *tulajdonosa* az alapítványi vagyonnak.

Ez sem áll. Maga az alapítás természete kizárja ezt. Mint rámutattunk, abban semmi magánjogi jelleg nem volt, nem lehetett. Világosan, határozottan nyilvánul e részben az alapító király, Szt. István intenciója, felfogása, törvényeinek II. k. 35. fejezetében : „Contentimus igitur petitioni totius senatus, ut unusquisque domine-

ván félmeztelenül majd egy egész hétig sötét fogóságban tartotta. Végre pedig midőn gondolta, hogy talán már kifáradt a gyermek türelme, a kisvárdai plébánus és Tts. Kurucsay József urakat hivatván azok jelenlétében bezárt ajtók mögött egy előre elkészített ütleggel, vulgo : göresös bot, a minőt a falusi birák szoktak hordani, elkezdte erősen verni, közben kiabálván : akarsz-e pápista lenni? s nem is szünt meg dühösködni mindaddig, míg nem a plébánus már veszélyben forogni látván a gyermek életét, kivette azt kezei közül. Egyébb iránt ez a kegyetlenség mit sem ért, mert a fiu még a verés közben is azt kiáltotta, hogy ha meg kell is halnia, még sem lesz pápistává ; ez utolsó verés után pedig elszökvén apja házából, Erdélyországba futott, ahol 6—7 éven át ide-oda peregrinálva éldegélt míg föl nem cseperedett. A ref. vallásban pedig azon időtől fogva, a midőn Egerből távozott, máig állhatatosan megmaradt.

Hogy mennyit és mily súlyosan kellett pedig szenvedni vallásukért a gyermekeknek : bőven és körülményesen beszélük a kihallgatott tanuk. Még maguk a pápisták is gyakran feddették kegyetlenségeért az atyát. Ezenfelül a 6 ik tanu előadja hogy Szakadály Mihály több ízben sorba a konyha küszöbére nyomta gyermekeinek nyakát, s kegyetlenül fenyegette őket, hogy a kezében tartott fejszével mindnyáját tüstént felapritja ha pápistává nem lesznek ; de csakis Erzsébet leányát volt képes hitéből

kiforgatni, a fiuk s főként László állhatatosan ragaszkodtak vallásukhoz.

Ez a László a mult hóban a helytartó tanács rendeletére apostasia bűnének ürügye alatt Tts. Ns. Máramaros vármegye által magistratualiter lett citálva és félévi fogságra ítéltetett. Egyébiránt miként a bíróság előtt kijelentette, ugy most is a legnagyobb alázatossággal kinyilvánítja, hogy ő Isten kegyelméből a ref. vallásban akar élni és halni.

Szakadály Erzsébet is még a királyné tiltó rendeletét jóval megelőzőleg ismét visszatért a ref. hitre, a miért aztán ama rendelet alapján Ugocea vármegye által üldözöbe vétetett s 1756 junius havától kezdve két gyermekével együtt árestomba tetetett.

Szakadály László szolgabíró azért instálja az Agens urat, hogy a most és más alkalommal kezéhez veendő documentumokkal promoveálja mielőbb instantiáját, mert mindenfelől impetáltatik és azon vannak, hogy mennél hamarabb tömlöcre vessék. Debrecen, 1757. márc. 7. Szakadály László.

IX.

Species facti.

A nyakas *tarpai* helv. hitv. eklézsia, s annak turbulens et seditiosus predikátora Ónodi B. József ellen több rendbeli súlyos panasz és főbenjáró vád

tur priorum, similiter et donorum regis, dum vivit: *excepto, quod ad episcopatum pertinet et comitatum.* S hogy így fogta fel mindig e viszonyt király nemzet és egyház, igazolják a történelem és törvényeink, amelyek bőséges adatokkal támogatják álláspontunkat. Már az idézett számos törvényből kitetszik, hogy királyaink az egyházi javakkal az ország érdekei szerint rendelkeztek; a javadalmak helyeit hosszabb időn át betöltetlenül hagyták, jövedelmeit állami, főleg hadi célokra fordították, egyes javakat az egyháziaktól elvontak, más közcélra használták fel. S ami igen erős bizonyíték, hogy az egyházi javadalmak hovatfordítása tekintetében állandóan gyakorolták jogukat. Ezt a közjogi felfogást tükrözi vissza több százados törvényhozásunk. Például idézzük Kálmán király I. k. 16. fejezetét és a már említett 1498. 1548. 1550. 1578. évi törvénycikkekét. Kiváló fontosságú s állandóan érvényben volt elvet tartalmaz az 1715 : 74. t.-c. „Cuius modi seminariorum, convictuum et collegiorum, pro inventute ecclesiastica aut seculari per quoscunqui, sive intra, sive extra reguum fundatorum, dum et quando vidibitur, inspectionem . . . sacra regia maiesas sibi soli, pro apostolico munere et suprema autoritate sua reservat.“ Ez elvnek megfelelő részletes intézkedéseket foglal magában az 1723 : 70. és 71. t.-cikk.

A nevelés és oktatás ügyét állami érdekek minősíti már az 1723 : 105. t.-c. A király fő-

felügyeleti jogát állapítja meg az 1714 : 16. t.-c. Emellett bizonyítanak királyainknak századokon át kiadott és törvényeseknek elismert rendeletei, így II. Ferdinánd 1625. dec. 29-én kelt rendeletei, a már említett Conventio Collonictiana III. Károly 1724. jan. 20-án és 1733. márc. 7-én Mária Terézia 1769. szept. 2. és okt. 14-én, 1780. jun. 2-án és 8-án II. József császárnak 1781. évben 806. és 44. sz. alatt, 1782. szept. 10-én és okt. 7-én kelt rendeletei, amely utóbbiból idézzük az egyházi javak rendeltetésére vonatkozó részt: „universam videlicet substantiam ecclesiasticam secundum veram suam originem, et scopum factarum collationum, et fundationum, item iuxta genuinum ecclesiae spiritum aliud non este, quam patrimonium pro bono salutis animarum promovenda destinatum, cuius individua et communitates ecclesiasticae solum ad vires ipsorum statui convenientis subsistentia usufructarii sunt, superfluum vero ab hac congrua subsistentia remanentium proventuum pro praedicto principali scopo dispensationem summo terrae principi, qua supremo ecclesiae tutori, et canonum custodi competere.“ II. Józsefnek 1783. aug. 7-én kiadott rendelete az eltörölt szerzetes rendek töképenzeinek kezeléséről, 1783. okt. 24. 1783. nov. 18. és nov. 25. 1786. február 7-ről kelt rendeletei, Ferencz királynak 1802. márc. 12-én kiadott rendelete. E királyi rendeletek végrehajtásával foglalkoznak: az udvari egyházi bizottságnak 1784. aug. 17-ről

adatván a tul a tiszai hely. hitvallásu eklézsiák püspöke Tiszteletes Zsoványi György urunk elé: O kegyelme három tiszteletes férfiakból u. m. Szőnyi János bereghi, Szöllősi István szabolcsi és Jeremiás István szathmári széniorokból álló Deputatiot rendelt és küldött ki a panaszok és vádak exáminálása és decidálása végett. A nevezettek 1747 agusztus 22 én törvényes ülést tartván Tarpán, minekutánna a fenforgó dolgoknak szorgalmasan végére jártak, a következő ítéletet hozták:

„Mint hogy megtapasztaltatott és alkalmas documentomból is comprobálva lett, hogy tiszteletes Onodi B. József ur a tarpai egyházba alattomosan esuszott be, méltóságos gróf. Kun kapitány urat mindenképpen dehonestálta, az egész bereghi tiszteletes Traktust kisebbitette és perturbálta, s ezeken felül számos enormis excessusival az egyházi Canonok 16, 21, 26, 38 és 88 articulusai ellen súlyos vétséget követett el: annál fogva a tiszteletes Deputatio delibérálta, hogy elől, nevezett Dnus Onodi, mint megizetlenült só és rothadt tag az eklézsiából elimináltatik és 14 nap alatt a traktusból is kimenni tartozik. Mely deliberátiónak ha nem engedelmessékedne: a competens Magistrátus megbizatik éjiciálására. A tarpai eklézsia pedig a miért minden engedelem nélkül ilyen zavargó, háboruság indító s az eklézsiái rendet semmibe vevő embert vitt parochiájába, s mindenek megbotránkozására annak pártját

fogni merészelte: a Mgs. gróf Kun kapitány ur fáradozásainak kötelességeit pro rei merito megfizetni köteles. Actum tarpaini die 22-da augusti Anno 1747. Extradatum per sakrae Deputationis notarium.“

A hozott ítélet kihirdettétvén, s ezzel a Deputatio dolgát bevégezvén, a tiszteletes Szenior urak megtértek parochiaikra. Az előltitulált gróf Kun kapitány ur azonban egy hét eltelése után már megkereste tisz. Szőnyi János bereghi Senior urat, hogy a számára megítélt költségek executióját rendelje el. Nevezett Szenior levélben mentegette ugyan magát, hogy többször említett Onodi József a bereghi traktusból már elmozdítva lévén, többé ninesen az ő jurisdictiója alatt, s annál fogva ám lássa hogy mit tetszik vele csinálni; mindazáltal előltitulált kapitány urnak megismételt, s nem annyira törvényes mint inkább zaklató és alkalmatlankodó megkeresésére mintegy kényszerűségből irt a tarpai egyháznak, hogy Onodi József mindeunemü holmiait és javait bocsássá executio alá. Az eklézsia pedig vonakodván ezt predikátorával megtenni, többször említett kapitány ur Tarpára küldte zászlótartóját egy csapat katonával, s ezek a parochiára menve Onodi Józsefnek minden mobiliáit via facti occupálták.

A gróf Kun katonái által megejtett ezen executiot Onodi József per indirectum a titulált három Szeniornak imutálván, Pozsonyba ment, s ott a Hely-

kelt jelentése József császárhoz a szerzetes rendek vagyoni viszonyairól, ugyanannak 1784. okt. 14-én és 1786. nov. 28-án József császárhoz intézett jelentése, utóbbi a szentmártoni főapátság és a csornai praepostság eltörlése tárgyában, a m. kir. udvari cancellária 1788. márc. 11-én kelt rendelete a kir. helytartó tanácshoz, a bécsi udvari kamara jelentése Ferencz királyhoz 1792-ből a megüresedett egyházi javadalmak u. n. intercalaris jövedelmének a kir. kincstárba beszolgáltatása tárgyában, a m. kir. udvari cancellária felterjesztése Ferencz királyhoz 1803. ápr. 15-ről, királyi udvari rendelet 1803. aug. 19-ről a kir. helytartó tanácshoz a papnöveldek fentartása ügyében és a m. kir. udvari cancelláriának 1803. nov. 25. kelt jelentése Ferencz királyhoz ugyancsak e tárgyban.

Csak a legkönnyebben megközelíthető adatokat említettük föl, terjedelmes voltuk miatt egész tartalmukban nem közölhetjük e helyen, csak rájuk mutathatunk.

Történelmünk, idézett törvényeink, a királyi rendeletek, királyi, országos főhatóságaink intézkedései, felterjesztései, rendeletei, egész levéltárak adathalmaza igazolja állításaink igaz voltát, érveléseink helyességét. Ezeket megcáfolni, letagadni nem lehet.

A fölvetett kérdésre tisztán, világosan áll előttünk a felelet: a királyaink által tett összes egyházi alapítványok *nemzeti* vagyonból eredtek, e jellegüket továbbra is megtartották, király és nemzet legfőbb rendelkezési jogát úgy a vagyon

állaga mint a jövedelem hova fordítása tekintetében állandóan gyakorolta, az egyházi testületek és javadalmasok a közhatalommal való minden viszonyukban az alapítványi vagyon haszonélvezőinek (utufructuarii) tekintetnek, azzal nemcsak hogy szabadon nem rendelkezhetnek, hanem nagyon is kötve vannak az alapító és utódai által megjelölt cél és rendeltetés követelményeinek, a király egyes javadalmasoktól elvonhat vagyonsrészeket, azokat más célra rendelheti, sőt, amint II. József tette, egész testületek vagyona elvonhatja, s azt más állami célra fordíthatja.

Mindent bizonyíthatni ezekkel az adatokkal csak azt nem, hogy ezek az egyházi testületek valaha *tulajdonosai* lettek volna az alapítványi vagyonnak.

III.

A katolikus egyház törzsvagyonának másik hatalmas tömege a vallás- és tanulmányi alap. Ezeknek keletkezését és történetét részletesen, hiteles adatok alapján ismertette a fentebb említett országgyűlési bizottság jelentése, amely a bizottságnak ez alapok jogi természetére vonatkozó véleményét is magában foglalja.

Királyaink, amint az közép és főiskoláink történetéből és számos, részben már fennebb idézett törvényünkben kitetszik, állandó figyelmet fordítottak úgy a vallás, mint a közoktatás ügyeire. II. Ferdinánd király 1625. dec. 11-én kelt diplomájában, amelyben az egyházi főja-

tartótanácsból 1750 okt. 8-án a következő kegyelmes mandátumot nyerte:

„Illustrissimi, Reverendissimi, Spectabiles ac Magnifici, Perillustres item ac Generosi Domini, nobis observandissime. Ónodi József, az előtt tarpai hely. hitv. predikátornak itt mellékelt instantiája másolatából eléggé láthatják uraságtok, hogy nevezett a saját hitvallásu Széniorok s jelesen a bereghi által a Praisingianus ezred ottani kapitánya gróf Kun assistentiája mellett minden javaiból erőhatalommal való kifosztatását Ó Felsége előtt elpanaszolt. Ennek megemlítése mellett a Helytartótanács Ó Fensége rendeletére ezennel utasítja uraságtokat, hogy az előadottt erőszakos actust serio megvizsgálván, a mint a dolog hozza magával és kívánja, a sértett panaszosnak törvényesen tegyen és igazságot szolgáltatasson. Minthogy pedig a panaszos mindenéből kifosztatva, igazságának a törvényes uton keresésére maga elégtelen és képtelen: a Processus a megye Fiscalissának assistentiája mellett indítás meg és folytatassék; s egyetértésben Szabolcs és Szathmár megyékkel — a hol a többi injuriosus Miniszterek laknak — neki törvényt és igazságot debite et effective szolgáltatni s az eredményről a Helytartótanácsot informálni el ne mulasztassák. Datum et Consilio Regio Locumtenentia Posonii Die

16 mensis 8-bris anno 1750 Comes Josephus Keglovits m. pr. Georgius Fábiánkovits m. pr. Michael Bánfi m. pr.

Ezen kegyelmes rendelet alapján Ónodi József ur, Tts. Szathmár vármegye fiskálisának assistentiájával Tiszteles Jeremiás István urat, mint a Deputatio egyik biráját s következőleg javainak elvételében részes megkárosítóját Szathmár vármegyének Erdőd városába 1751 május 17-dikére hirdetett törvényszéke elé citáltatta.

Tiszteletes Jeremiás István ur a törvényszék előtt ügyvédjével megjelenvén, kifogást tett a iurisdictionum ellen az éppen folyó bünbánati napokra való tekintetből az 1729. évi 29 art. alapján. Minélfogva az ügy tárgyalása a Szathmárnémetiben július 12-én tartandó Sedriára halasztatott. Nem használt azonban nevezett Széniorok a halasztás semmit, mivel a törvényszék a megyei Fiskálisnak adván igazat, Ónodi Józseftől elfoglalt javaknak természetben vagy az okozott kárnak megfelelő értékben megtérítésben marasztalta el őt azon okoknál fogva, hogy Ónodi József az egyházi felsőbbségnek dehonostálásaért hivatalától megfosztatásával s a traktusból is kiűzetésével eléggé meglakolt már; a gróf Kun kapitány költségei megtérítésére pedig nem ő, hanem

vadalmasoknak megengedi, hogy haláluk esetére ingó javaikról bizonyos módon rendelkezhetnek, rendeli, hogy az ingók egy része in usum erigendi seminarii, vel postquam seminarium in perfecto statu fuerit, parochiis meliorandis deponantur, vel ad centum collocata summa aliqua, alumni clerici educari, vel tandem parochiis in deteriori conditione constitutis subveniri possit . . . etc.“

A szegényebb alsó papság és elhanyagolt egyházak anyagi helyzetének javítása és a papnevelő s más oktatási intézetek felállítása és fenntartása volt az a kettős cél, amely a vallás és tanulmányi alapot megteremtette.

A vallásalapot III. Ferdinánd király alapította 1650. aug. 6-án, kelt diplomájával, elrendelvén, hogy „ex camerae nostre Hungaricae proventibus quotannis pro eiusmodi parochis, eorumque necessitatibus sublevandis pendetur infallibiter et certo floreni sex mille . . .“

E 6000 frt évenkénti segélyt III. Károly gyarapította 1733. febr. 4. kelt rendeletével, azt évi 16000 frtra növelvén. Egyidejűleg az alap kezelésére Pozsonyban pénztárt állít föl. Ugyanaz év márc. 7-én elrendeli, hogy az üresedésben levő szt.-gothardi és pécsváradi apátságok és a szombathelyi püspökség összes jövedelme, valamint a nagyváradi püspökségnek 17000 frtot meghaladó jövedelme a vallás alap pénztárába szolgáltatassék be. Ugyanekkor a pénztár kezelésére és jövedelmeinek hovaforrására az esztergomi érsek elnöklete alatt a helytartó tanács

a tarpai eklézsia köteleztetett a Deputatio deliberátumában.

* * *

Ezek az okmányok, a melyeket az érdeemes kutató nt. Földváry László átírásában közlünk, az utolsót kivéve mind a vallásüldözésre vonatkoznak. Az üldözést a félrevezetett királyi hatalomra támaszkodva, vakbuzgó sötét lelkek kezdeményezték, de segédkezet nyújtott ahhoz a protestánsok által olyan előszeretettel támogatott vármegye s annak mindenható kiskirályai. Nagy uri tisztelt családból származott urasszonyok, kálvinista vallásukhoz ragaszkodó tisztelt férfiak szenvedtek keserves tömlöcöt, rabláncokat és terhes bírói, hatósági hurcoltatásokat evangéliumi hitökért, melyben neveltettek s melyben minden vértanuság és szenvedés dacára hívek maradtak. Legyen emlékezetök áldott, vér és könyhullatásuk nekünk és utódainknak tanuság és fentartó erő. Elnek-e vajjon utódaik? Ha igen, úgy ma is hűek egyházukhoz. Őket a Megváltó drága vérének kívül őseik szenvedése és hithűsége is az evangéliom egyházához fűzi, mely a népeknek ma is egyedüli oltalom és szabadulás.

Szerk.

tagjaiból és a m. kir. udvari kamara által kiküldendő egy tanácsosból álló bizottság alakítását rendeli el.

Tovább gyarapította a vallásalapot Mária Terézia. 1769. szept. 2-án rendelvén: „ut subsidium idem (t. i. „ad cassam parochorum pendendum“) absque exceptione per omnes Archiepiscopatus, nec non beneficia maioria a 10 per centum relate ad proventus computando annue praestetur . . .“ etc. Ugyanő nevezetes összegeket juttatott ez alapnak a püspökségek jövedelmének szabályozása által.

II. József az általa eltörölt szerzetes rendek és kolostorok vagyonával növelte a vallásalapot, azonkívül a megüresedett egyházi javadalmaknak a kincstárt illető jövedelmeit is a vallás alapnak engedte át, továbbá az u. n. „commissariaticus alap“-ot is a vallás alaphoz csatoltatta.

Megemlítésre méltó, hogy Ferencz király a megüresedett egyházi javadalmak jövedelmeit a vallásalaptól elvonva, azokat a régi gyakorlat szerint ismét a kincstárba rendelte beszolgáltatni, fentartván magának a jogot „die künftig ad aerarium einzuziehenden Intercalar procenten aller von meiner Verleihung abhangenden geistlichen Pfründen zu solchen Nothdurften zu verwenden, die ich nach zeit und Umständen für die dringlichsten und allgemein nützlichsten erkennen werde.“ (1792. május 21.)

Ferencz király az egyházi javadalmak jövedelmeit újból rendezte, megszabván az összeget, amelyeken felüli jövedelmet a vallásalapba tartoztak a javadalmak beszolgáltatni. Például említjük, hogy az esztergomi érsek congruáját 150000 frtban, a püspökökét 40000 frtban állapította meg. S ezt az elhatározását az egyházi bizottság, helytartó tanács és udvari cancellária ellenkező véleményt tartalmazó felterjesztései és az 1825—7. évi országgyűlés felirata ellenére is fenntartotta és végrehajtotta, kijelentvén: „per hanc nihil Ecclesiarum juribus, nihil convenienti Episcoporum dotationi decerpitur, verum id unice, quod ab hac *superfluum* est, qua ratione iuxta mentem fundatorum impendi debeat, pro *supremo meo iure regio* determinaveram.“

Az eképen megnövekedett vallás alapba az egyházi javadalmak s részben az egyetemi és tanulmányi alapok a vallás és közoktatási minisztérium számvevőségének 1871. jun. 7-én kelt kimutatása szerint 1843-ig „pro cassa parochorum 121000 frtot, a szabályozott püspökségek alapjába 219000 frtot tartoztak évente befizetni.

Öfelsége 1857-ben a magyar-horvát és szlavonországi püspökök által a papnöveldek szá-

mára tett 3 milliós alapítványát elfogadván, a javadalmások évi szolgáltatásának kötelezettségét 1848. máj. 1-től kezdve megszüntette.

A vallásalap röviden összefoglalt történetének adatait részletesen, a vonatkozó oklevelek teljes szövegével tartalmazza a parlamenti bizottság 1872. évi jelentése.

A tanulmányi alap 1780-ban, a megszüntetett jezsuita-rend vagyonából alapított; később 1784. és 1791-ben egyéb felosztott szervezetek vagyona is járult hozzá.

A két alap kezelését a törvényhozás végleges intézkedéseig Öfelsége egy részben egyházi, részben világi bizottságra bízta 1880-ban kelt leiratában.

A vallásalap jövedelme istenitisztelet és egyházi építkezések céljaira, papnevelő intézetek fentartására, szegény, elaggott lelkészek segélyezésére s más kath. vallási célokra fordítatik. A tanulmányi alap a katolikus nevelés és oktatás, nevezetesen középiskolák és akadémiák fentartására szolgál.

Hátra van még, hogy a magánosok által tett alapítványokról, ajándékozásokról és az egyházak szerzett vagyonáról szóljunk.

Az előbbiekről már mondtuk, hogy azokra nézve az alapító akarata az irányadó. Ugy ezek, mint az egyházi testületek szerzett, illetőleg a hivek vagyonából emlékezet előtti időkben, s többnyire kifürkészhetlen módon keletkezett vagyona tekintetében a magánjog elvei és szabályai érvényesek és alkalmazandók. Eme vagyonrészek jogalapja kizárja, hogy azok a fentebbi két osztályba foglalt vagyonnal egyező elbírálás alá essenek. Ezekkel szemben tehát az államnak secularizáló joga nincs.

* * *

Ime, ezekben foglaltuk össze lehetőleg röviden a katolikus egyházi javak jogi természetének ismertetését. Nem lehet tehát kétség az iránt, hogy amint az egyházi javadalmások vagyona a bemutatott adatok szerint eredetileg nemzeti vagyonból, az államhatalom kezelőjének joga és akaratából, állami célok megvalósítására keletkezett, s amint e vagyonnak úgy alapításánál, mint állami életünk egész folyamata alatt, megvolt a maga határozottan megjelölt, s mindig csak *állami, nemzeti* érdekeket szolgáló rendeltetése; és valamint király és nemzet e vagyonnal szemben legfőbb rendelkezési jogát évszázadokon át fentartotta és gyakorolta, úgy a nemzetnek e joga érvényben van ma is, e vagyon felett rendelkezni az állam törvényhozása jogosult.

Az a vagyon eredetileg az egész nemzet vallási és szellemi érdekeinek és a haza hadi biztonságának előmozdítására, fentartására rendeltetett.

Ma már ezeket a fontos állami célokat a nemzet más módon valósítja meg. A nevelés és oktatás ügyét többé nem az egyház hivatott kezelni, gondozni, hanem az állam. Az általános védkötelezettséggel pedig megszűnt a klérusnak másik főkötelezettsége is.

A vagyon ellenben ott maradt. Az erő, a hatalom, a jog megmaradt, kötelelességek nélkül. Mert igaz ugyan, hogy a katolikus egyház szintúgy teljesíti társadalmi kötelességeit a vallás és oktatás ügy terén, mint a többi vallás felekezete. De sem többet, sem jobban nem teljesít, s így külön előjogokra és vagyonra se lehet igénye. A vallási- és nevelés ügy igazi kötelemi nem a főjavadalmások, hanem az egyház-községek vállaira nehezülnek. A hatalmas birtokok többé nem a nemzet nagyfontosságú érdekeit szolgálják, hanem inproduktív módon, magán- vagy legfőlebb társadalmi jellegű célokra használnak föl.

Visszatérünk a dr. Nagy Dezső zsinati felszólalására. A katolikus egyházi vagyon „testületi” jellegére nézve válaszunkat megadtuk. Szerintünk így kell azt minden protestáns és minden elfogulatlan állampolgárnak látnia és felfognia. S megadtuk a feleletet mindazoknak, akik a Nagy Dezső érveit helyeselve, az alkotmányügyi bizottságnak igen fontos jellegű s nagyon is diszkrét és szerény köntösben megjelent javaslata ellen foglaltak állást.

Nem, magyar protestáns testvérek! Nem kell, nem szabad kitérnünk e kérdés elől. Igen is, föl kell vetnünk, szembe néznünk vele, azzal a bátorsággal és kitartással, amely az evangéliumi világosság küzdelmét a múltban győzelemre vitte. Ezt követeli a nemzet, az állampolgárok összességének érdeke; ezt a magyar protestánsizmusnak szerepe a múltban és hivatása a jövőben.

Az akták lezárva nincsenek. A törvényhozás megkezdte munkáját. A parlamenti bizottság jelentése tárgyalásra vár. A kiindulási pont, az egyházi vagyon jogi természete meg van alapítva. A törvény végrehajtásának előkészületei, — állítólag — évtizedek óta folynak. Egyházunk vagyoni viszonyai a kormány elé terjesztvék. A jóakaratot, a készséget egyre halljuk hangoztatni.

Mi tehát mégis a késedelem oka? Egyházunk kebeléből már többen tartották kezökben az ország kormányát. Támaszuk, erősségük volt ez az egyház, tagjainak számával, tekintélyének súlyával. Miért nem juthat hát mégis törvényadta jogához?

Nagy Dezső szerint az 1848 : XX. t.-c. egy liquid jogalap, amely végrehajtásra nem vár. Hát jó, elfogadjuk. Lássuk a végrehajtást. Hanem a végrehajtás módjába beleszólunk. Jogunk és kötelességünk. Jogunk : mert nem elég-szünk meg a végrehajtás ama módjával, hogy egyik zsebünkől kivesszük, amit a másikba tesz-nek. Hogy amit nyerünk, mint egyháztalagok, visszaadjuk mint adózó polgárok.

És kötelességünk beleszólni : mert mi nem-csak hívők, de első sorban állampolgárok va-gyunk. És követeljük, hogy a törvény végre-hajtassék. És nem alamizsnát, nem múltó sze-szélytől változó kegy hozta-vitte kormányok jó-akarától függő segélyezést akarunk, hanem ki-vánjuk törvénybe iktatott követelésünk törvény-hozás útján, határozott, végleges elintézését. Ki-vánjuk úgy, amint azt a protestáns egyház multja, érdemei és önérzete megköveteli, hogy önállóságunk, függetlenségünk senki által és sem-miben se csonkítottassék.

Kivánjuk a 48 : XX. t.-c. végrehajtását an-nak a vagyonnak felhasználásával, amelyről az 1872-iki orsz. gy. bizottság élén a katolikus Ghyczy Kálmánnal így nyilatkozott : „vélemé-nyünk szerint a vallásalap törzsvagyonának tu-lajdona, vagyis a rendelkezési jog, ezen alap-törzs vagyona, annak és jövedelmeinek kezelése és hova fordítása az államot, a törvényhozást illeti,“ mert „a kárt, a hátrányt, az igazságtalanságot, melyet az ország lakosainak egy része ilyen módon szenved, megszüntetni az államnak kö-telelessége, és így joga is, s e tekintet újabb in-doka annak, hogy az ország lakosai eddigelé csupán egy részének kizárólagos előnyére hasz-nált egyházi javakról az összes nemzet közös javára azon módon rendelkezni, mint azt legcél-szerűbbnek vélelndi, az államnak nemcsak joga, hanem kötelessége is.“

A végrehajtás módjával egy következő cik-künkben foglalkozunk.

TANÜGY.

A református népiskolák felügyelete és a lelkész-jelöltek gyakorlati tanítói kiképzése.

A reformáció századában azt mondták, hogy az iskolák az egyház veteményes kertjei. A kettő szorosán össze forrt, s így a lelkészi és tanítói kép-zés közt szoros összeköttetés volt. Luther azt mondta, hogy ha ő pap nem volna, iskolamester szeretne lenni, mert tudja, hogy a papi szolgálat mellett ez a legfonto-sab, s az igazi iskolamestert soha sem lehet eléggé megfizetni. A magyar református egyházban lassan-ként megerősödött az a meggyőződés, hogy a lei-

készi szolgálat előtt tanító legyen mindenki. A rek-torságot végzett ifju külföldre ment és csak azután lépett a lelkészi pályára, vagy pedig deák iskola rektora lett, később pedig jó lelkészi állásra tett szert.

A tanítókról és professorokról való ilyen gon-doskodásnak természetes oka abban keresendő, hogy még akkor sehol sem találunk rendszeres tanár és tanító képzést. Ettől eltekintve azonban ennek az eljárásnak sok olyan előnye volt, a melyet ma már hiába keresünk. A lelkész, mivel már maga is mű-ködött mint tanító, a tanítás művészetéhez értett, s az egyházban működő tanítókat helyesen irányítani tudta, a tanító munkáját ellenőrizhette, mert szak-szerű ismeretek birtokában volt. Az iskolaügy fej-lődése is inkább volt biztosítva így, mert a tanügy emelése iránt való érdeklődés első sorban olyan fér-fiaktól várható, a kik a tanítás nehéz munkáját megpróbálták s értenek ahhoz, hogy az iskola fel-virágztatása milyen eszközökkel érhető el.

Egészen a legújabb időkig élt ez a hagyomány a református egyházban, közelebről pedig egyház-kerületünkben. Azonban a rendszeres tanítóképzés kifejlődésével lassanként gyengült a lelkészek gya-korlati tanítói kiképzése. A régi értelemben vett rektoriák megszűntek, s mindig kevesebb kevesebb theologiai pályán levő ifju részesült abban a sze-rencsében, hogy mint gyakorlati tanító is tapasztalatokat gyűjtve, az elemi iskolai tanító munká-jában teljesen otthonos legyen. Pedig erre még az utóbbi időkben is nagy súlyt fektettek, mit bizonyít az a körülmény, hogy egy időben a theologus ifjak tanítói vizsgát tenni voltak kénytelenek. Mikor ez megszűnt, még az ugynevezett esküdtifjak egy ideig a kollégiumban elhelyezett elemi iskolákban taní-tottak, azonban pár évvel ezelőtt ez is megszűnt. Ezzel azonban még nem adták fel azt a nagy elvet, hogy a theologusoknak érteni kell a tanítás művé-szetéhez, mert mint tudjuk, paedagogiai tantárgyak hallgatására jelenleg is alkalmok van a theologus ifjaknak. Es ez így van helyén. Azonban a jelenlegi lelkész-képzésben nem nyer kifejezést az a tény, hogy a lelkészi teendők nincsenek kimerítve a hivek lelki gondozásával, hanem a lelkésznek ezek mellett az egyház veteményes kertjei, az iskolák körül is fontos kötelességei vannak.

Sok adatot tudnék felemlíteni arra nézve, hogy a magyar református iskola ügy multjában a kü-lönléte foku iskolák virágzása mindig szoros össze-köttetésben volt a lelkészeknek az iskolaügy iránt való érdeklődésével. S ma se higgye azt senki, hogy az állami felügyelet a lelkészt az iskolaügy iránt való felügyelet alól felmenti. Az állam megbizottja néhány órát tölt egy iskolában, s arról alkot ma-gának oly fogalmat, mely sokszor az igazságnak nem felelhet meg. De a helyben lakó lelkésznek az ér-deklődése, mely nemcsak arra az időre szorítkozik a melyet a tanteremben tölt, hasonlíthatatlanul nagyobb jelentőséggel bír.

A tiszántuli ref. egyházkerület, melynek kebe-lében sok virágzó iskola volt s van ma is, mindig nagy jelentőséget tulajdonított a lelkészjelöltek olyan irányu kiképzésének, mely a lelkészeknek az iskolaügy iránt való érdeklődését biztosítja. Nem is szólva a rektoriákról, s az ugy nevezett privatus praeceptorai intézményről, mely a gyakorlati tanítói képzésnek igen sikerült iskolája volt, az egyházke-rületi határozatokban sok ilyen irányu célzás és vi-

lágos rendelkezés található. A sok közül csak egyet említek.

Az egyházkerületi gyűlés 1826-ban egy összefüggő határozatban intézkedett arról, hogy a kibocsátott lelkészek megfelelő képzettséggel birjanak, s hogy az iskolák felvirágoztatására szükséges tulajdonságokkal is birjanak. Ezért kimondta, hogy se időközi lelkész, se káplán ne lehessen az olyan ifju, a ki a theologiai tanfolyamot be nem végezte. E mellett különösen hangsúlyozta, hogy a nagyobb eklézsiákba csak olyan ifjakat szabad kibocsátani, a kik a klasszikai literatúrában is jártasak. A kibocsátás alkalmával a klasszikai tudományokból meg kell vizsgálni őket, s abból kell megítélni: „An eo loco sint digni.“ Majd így folytatja: „Bizonyos, hogy a hol a pap a tudományokban és a klasszikai literatúrában nem járatos, ott az iskolának, melynek pedig az egyház szeme fényének kell lenni, virágozni nem lehet.“¹

Ezen egyházkerületi határozat nem tuloz. Sajnos azonban, hogy napjainkban nem igyekszünk ennek az igazságnak érvényt szerezni, sőt lassanként a köztudatból is kivész ez az igazság. Pedig századokon keresztül ez volt a magyar református egyház egyik alapelve. A tudományokat csak az szeretheti igazán, a ki a tudományokban jártas, s ezzel összefügg az a másik tény, hogy a tudományok terjesztése s a közművelődés emelése iránt csak az olyan ember birhat kiváló érzéssel, a ki az iskola ügy fejlődését állandóan figyelemmel kíséri, s minden tanügyi kérdés iránt érdeklődő figyelemmel viseltetik, sőt a tanítás módszeréhez is ért.

Tudom, hogy sokan azt felelik erre, hogy a lelkésznek nem szükséges az iskolai tanítás eredményét, s a tanítás irányát, s módszerét ellenőrizni, hiszen annyiféle vizitáció van, hogy e mellett a lelkész külön iskolalátogatása csak teher volna, különösen mikor az egyházi felügyelet mellett állami felügyelet alatt is van minden iskola. Arról is sokat lehet hallani, hogy a sokoldalú ellenőrzés a tanítót gátolja iskolai munkájában, lelkiismeretes tanító ellenőrzés nélkül is elvégzi a munkáját, lelkiismeretlen és a tanításra tehetséggel nem bíró embert pedig bármilyen ellenőrzés sem tesz lelkiismeretessé. Az ilyen ítéletek mindig egyoldalúak. Azt én is vallom, hogy a sok iskola látogatás nem okvetlenül szükséges, sőt talán azt is elfogadhatjuk, hogy a rendes iskolai munka menetét megzavarja. De meg az iskolalátogatásnak nem az volna a főcélja, hogy a tanító köteleességteljesítését ellenőrizze és lelkiismeretlen embert lelkiismeretessé tegyen. Ha az iskolalátogatást olyan ember végezi, a kinek a tudományok iránt érzéke van, s széles látókörű, általános műveltséggel bir, s a kiről a tanító is meg van győződve, hogy az iskola fejlődése valóban szívében fekszik: az olyan férfiúnak néhány szóból álló megjegyzése, a módszerre vonatkozólag tett néhány észrevétele nagy súlylyal esik a latba. A tanítandó anyag helyes kiszemelésére, bizonyos ismeretköröknek kiváló figyelemben való résziesítésére s másoknak mellőzésére vonatkozólag tett megjegyzések sokszor arra képesítik a tanítót, hogy egészen más irányu jellemet fejlesszen a gyermekben. Mindezek képeznek a valódi értelemben vett ellenőrző munkát, s bármely hatóság részéről jövő felügyelők iránt is ellenszenv

¹ Tiszántuli egyh. ker. jkv. 1826. évi 40. p.

keletkezik a felügyelet intézménye iránt, ha a tanórán hallottakból kicsinyességeket kiragadva, a véletlenből alkotnak általános képet az iskoláról, s megjegyzéseiket is ez irányban közlik a tanítóval.

(Folyt. köv.)

Dr. Barcsa János.

KÖZÉLETÜNK.

Gomb és csillag feltevési ünnepély a döghei egyházban.

Szép, magasztos az egyház életében örök emlékü ünnepélyt tartott a döghei ev. ref. egyház október hó 8-án.

Az 1903. évi óriási vihartól összetört temploma helyébe ujat kellett építenie, az építést erejüket meghaladó költséggel 70,000 koronával ez év május havában kezdték meg, azóta minden megszakítás nélkül folyt a munka s a szép impozáns templom melynek hossza 34 méter, szélessége 15:38 m. október 8-ára — a belső berendezésen kívül — felépült s 42 méteres magas toronyra fellehetet tűzni az egyház symbolikus jelvényeit a gombot és csillagot.

A jelvények feltevést hálaadó istenitisztelel előzte meg. Az új templommal szembe levő kastélyból diszes menet, ötven koszorus leány s a jelvények kereszt szülei* nagy fényes intelligentia kísérik, hozták át a templom előtti szabad térre a feldiszi-tett gombot és csillagot s Szalánczi Bertalan föld-birtokos meleg szavakkal az egyháznak illetve a presbiteriumnak átadja megőrzés, gondozás végett a drága jelvényeket; a gyülekezet lelkipásztora Osváth Pál az egyház megbízásából s nevében átveszi a gombot és csillagot s az összesereglett ezer és ezer nép előtt ünnepélyesen igéri, hogy meg védik, megoltalmazzák, féltik, őrzik minden vész, csapás, szerencsétlenségtől, majd felhívja a fungáló lelkészeket hogy imájok illetve beszédökkel áldják meg a symbolikus jelvényeket. Elsőben a tisztes ősz alak a „szelidlelkületű János“ Porzolt Adám bátyánk, tanácsbírónk állott fel s lelkének gazdag kincseit szívének meleg érzelmeit hozta elő kenetteljes imádságában s mindanyian gazdagok szegények imádkoztunk vele s könytolult szemünkbe s hála ízés hogy a mindenható vele volt e néppel megsegíté, buzdítá „Háza“ építésében; a buzgó imádság után a „tűz lelkű Péter“ szólott, a nagyhalászi lelkész Rácz Gyula s az Isten szabad ege alatt lelkesülten fejtegette ama benső örömet melyet a hit, a vallás iránti mélységes szerelem okoz, erősen emelve ki, hogy a hol él az anyaszentegyház iránt szeretet, ott meg van az áldozatkészség ott örömmel építik a templomot; majd kitért az egyházat ért megpróbáltatás az 1903. évi nagy katasztrófára (ekkor döntötte porba egy rettenetes vihar a templomot és tornyot) mely intő jel volt a népre, hogy az ősök buzgóságával, az ősök áldozatkészségével építsék újra az összeomlott templomot. Végül megmagyarázta mit ábrázol a gomb és csillag; látva a gombot, földünk jusson

* Ez nem evangéliomi keletű, a szent keresztség csak élő lényeknek s nem jelvényeknek szereztetett. Ha így cselekszünk, miben különbözünk pópista atyánkfiaitól? Szerk.

eszünkbe, közelebről édes magyar hazánk, melyet védni, szeretni szent kötelességünk féltsük alkotmányát, joga szabadságát; látva csillagot jusson eszünkbe égi hazánk, hova a nehéz földi élet után jutunk. A tornyon a csillag juttassa eszünkbe a bethleni csillagot melynek jegye alatt született az, ki nekünk lett váltságunk és idvességünk. Erősítő buzdító beszédét bevégezve egyházmegyénk szeretve tisztelt főgondnoka, — mint a jelvények kereszt atyja — nagyságos Genesy Albert földbirtokos szólott bátran lelkesülten kitartásra serkentve a gyülekezetet, valomást téve arról, hogy mint egyh. megyei főgondnok örömmel vett részt családjával együtt, az ünnepeken s néki is mindig gyönyörűsége volt és lesz, ha a hitnek a haza szeretetnek egy egy új hajléka épül. Erőt, türelmet kívánt az egyház tagjainak s áldozatkésztséget, hogy békeség szeretettel építse e nép díszes és szép templomát.

Utóének s a szózat" éneklése mellett huzatott fel a gomb és csillag és helyeztetett el a torony csuesára hogy onnan szórja szét a hit és hazaszeretet tüzet s világosságát.

Megemlítem még azt is hogy anyagi tekintetben is kiváló volt ez ünnepély. Siettek „hitök mellé jóságos cselekedetet is ragasztani“ a jelenlevők. Örömmel „kiki szíve szabad akaratja szerint adott ajándékot az Isten háza építésére“: Genesy Albert egyh. m. főgondnok mint kereszt atya 200 kor., szeretett neje mint kereszt anya Genesy Etelka 200 kor. Szalánczy Bertalan mint keresztatya 100 kor. s neje Jármí Mária 100 kor., az ünnepélyt követő bálba felül fizettek: Genesy Albert 20 kor., Nozdroviczky Kázmér 20 kor., Szalánczy Bertalan 20 k., Nozdroviczky György 20 kor., Borbély Endre 10 kor., Jármí Miklós 10 kor. Kerekes József főmérnök 10 k., Nozdroviczky László 10 kor. özv. Nozdroviczky Jenőné 50 kor., Pollák József nagybérlő 10 kor., Orosz Pál görög kath. lelkész 5 kor. Abrahámy Gyula főjegyző 2 kor. Pongor Elek jegyző 2 kor. Gyarmati Sándor 2 kor. Szabó János 1 kor. Veress Sándor Dombrád 7 kor., Mártha Ferenczné 2 kor., Ormós István lelkész 3 kor., Gyüre Péter 2 kor. 40 fill. Olhey Béla 2 kor., Rác Gyula 2 kor., Vay Péter kir. táblabíró 2 kor., Cseh Zoltán 2 kor. Kovács Lajos 2 kor. A népes táncmulatság is mintegy 180 kor. jövedelmezett.

Aldja meg az Isten mindazokat kik ünnepélyünkön megjelentek s filiéreiket a legszentebb oltárra letették!

Döghe, 1905. okt. 16.

Egy jelen vott.

* * *

Eddig a tudósítás, melyhez a magunk részéről még csak azt adjuk hozzá, hogy a 180 családra oszló gyülekezet a templom és torony építésre szükséges 70,000 kor. összeget kivetés útján teremti elő. Ez a kivetési összeg évenként az állami adó 150%-nak felel meg és az évek hosszú során terhelni fogja a hiveket, a kik ezt önként és lelkesedéssel vállalták magokra. Ez az ő *dicsőségök* Mindazon által kérdésbe kell tennünk, hogy ha bár szívesen vállalják is, nem ember feletti-e az a nagy teher? Annál nagyobb a lelkes döghei magyar ref. hivek érdeme. Legyen nekik segítségül az Ur és azoknak is, a kik e lelkes nyáj élén állanak.

Szerk.

Pár szó a nagykárolyi egyházmegye gyűléséről szóló tudósításhoz.

A nagykárolyi egyházmegye közgyűléséről írott tudósításokban néhány év óta az én személyiségem, egyházam nevével kapcsolatosan vagy a nélkül rendszerint előfordul és pedig úgy, hogy a rövidet mindig nekem kell huzni, vagy a kiméletesség látszata alá burkolt olyan általános szólási formák a maguk kétes, bizonytalan, tiltakozó értelmüknél fogva ismét csak az én kisebbitésemre szolgálhatnak. Most egy éve p. o. ilyenformán szolt a tudósítás: Gebén — sajnos! — éppen lelkész ellen két fegyelmi eljárás lett elrendelve . . . de hogy mi címen, komoly alapon-e vagy sem? . . . ezt a tudósítás elhallgatta . . . Igen, mert ha megmondja az okokat, úgy nekem igen nagy erkölcsi elégtételt szolgáltat. Még előbb a tulajdon egyházam tanácsa által fegyelmi eljárást kéret ellenem az e. m. jegyzőkönyv, holott ennek éppen ellenkezőjével állottunk szemben, mint az irás bizonyítja. Ugyancsak az e. m. jegyzőkönyve egyszer hirem s tudtom nélkül fegyelmi vizsgálatot rendel, küldöttséget bocsát ki ellenem, máskor mert „befutta az utat a hó“ ugyanezen ügyeket „a napi rendről leveszi“ és pedig esperes szerint „végleg“ holott mind erről az egyházmegye közgyűlése, — melynek nevében a jegyzőkönyvi határozatok szólnak, — semmit nem tud. Ezek után nem csoda, ha most legujabban személyemre szóló vonatkozásban ilyenféle dodonnai jós-igére emlékeztető tudósítás látott napvilágot (41. sz.) „Gebe több kérvényt adott be a melyek több időrablással, mint haszonnal jártak, holott a jelentősebbek fegyelmi uton fognak elbíráltatni.“

Hogy miket ért tudósító a „jelentősebb“ ügyek alatt, mindjárt kifog tűnni. Egyik kérvény az enyim volt, melyben a nt. esperes által hozott ama végzés ellen kérek intézkedést, mely az ellenem folyamatba tett két fegyelmi ügyet napi rendről végleg leveszi, holott a közgyűlés nem ezt határozta. Egyben kérelmezem a fegyelmi ügyek alapjául szolgáló vádak jegyzőkönyvi megnevezését, hogy bárki megítélhesse: lehet-e, szabad-e ilyen címenek egy lelkészt meghurcolni?! Végül, mivel a vádlevelet aláíró egyháztagok az aláírást nemcsak tagadják, de hamisításnak is mondják, kértém az eredeti vádlevelet kiadását stb . . .

Ennek kiadását, azonban az esperes most is megtagadta, küldöttséghez utalván ezt is, holott kérvényem a gyűlésen felolvastatott és annak helyadatott. Hogy az esperes ur most már így intézkedett, ezt értem, de hogy a jegyzőkönyv e ponton is igen hiányos, ezt nehezen, sőt éppen nem érthetem. Másik kérvény az egyháztanács, mint iskolaszék által lett beadva s benne azt kértük, hogy az egyházmegye azon végzése, mely szerint „kisebb iskolánkban 93 gyermek egész éven át iskolázatlanul maradt volna és jövőre lelkész az iskola romlásáért szigoruan fog büntettetni stb . . .“ mint a tényleges állapotokkal homlokegyenest ellenkező, igaztassék ki, a mennyiben nevezett gyermekek a kisebb tanító időközi eltávozása, (recte; szökése) folytán január és február hónapokban csakugyan nem tanítottak, (mert a lelkész koronkénti bemenetele tanításnak nem tekinthető), de igenis nyertek oktatást szept.—dec. és márc.—jun. hónapokban: tehát a tanításra kiszabott minimalis 8 hó-

nap még így is betartva lett és csupán a legrövidebb nappalokból álló január és február hó veszett el; ez sem a mi hibánkból, mert a tanító szökésekor az iskolaszék fölszólította a kántor-tanítót, hogy vegye át most már kisegítésképen a kisebb iskolát, mely egész embert igényel, lelkész pedig átveszi a nagyobb iskolát, mely mellett a lelkészi teendők is könnyebben végezhetők, de hát az illető ezt egyenesen megtagadta stb. . . . És ezekről az esperes ur közvetlen tudomással birt; mégis belevitte az egyházmegyét implicite abba, hogy helyben hagyja miszerint nálunk csakugyan egész éven nem nyertek oktatást a kisebb iskolások, sőt ő maga sietett „Körlevél”-ben kurrentálni, hogy „a gebei iskolai állapotokhoz hasonlók jövőre sehol el nem türetnék.”

E kiigazításkérő folyamodványunkra azonban azt a zsenialisan indokolt határozatot kaptuk, hogy mivel a tanügyi bizottság adatai megcáfolva nem lettek és az ügy (mint valami birói végzés!) jogerős tehát a kérelem elutasítatik. Gebéről több kérvényre én nem emlékszem. Hanem igenis volt a tárgysorozatban egy különös izlésre valló pont t. i. „Sz. Gy. gebei lelkész újabb ügyei esperessel és Kormány Miklóssal.” Ennek pedig a genezise ez: Az egyházmegye, mint fentebb említettem, végzést hozott, melyszerint a gebei iskola romlásáért lelkészt felelőssé teszi s jövőre szigorúan bünteti. E szerint a legelső tanügyi látogatóság előtt az egyháztanács által előadattam az itteni bajokat, melyek oda konkludáltak, hogy mi Kormány Miklós kántor-tanítóval nem birunk. Ő sem lelkészt, sem egyháztanácsot stb. nem néz semmibe se; tetszés szerint teljesíti tanítói és kántori teendőit; a kisebb iskolából tetszése szerint veszi át, a kiket akar, nem adva semmit a lelkész, mint iskolaszéki elnök közbelépésére sem. Ilyen módon a kisebb iskola mindig tömve marad, míg az ő iskolájában félannyinál is sokszor kevesebb a tanítvány úgy, hogy sok esetben a kisebb iskolából urvacsoráztatjuk a gyermekeket stb. E mellett iskolai és templomi kötelességét nem teljesíti, mert örökösen a szomszéd faluban jár stb. Én ekkor az egyháztanácsot lebeszéltem a további lépés megtételéről, azt tartván nem szabad mindjárt fegyelmi utra lépni, hátha ez a lecke használ.

Amde nem használt, mert az esperesi viztáció után, (ápril. 11.) soha a Kormány tanító ur iskolájában tanítás nem volt. Ehez járult, hogy Kormány tanító ur templomi teendőit is egész kihívó módon kezdte már elhanyagolni, minek folytán az iskolai és kántori teendők nem teljesítése címén espereshez hivatalosan feljelentettem, kérve fegyelmi úton az illető megbüntetését stb. Erre később esperes ur visszaküldte panaszomat, mely mellett ott volt Kormány Miklós tanító urnak arra adott „felelete” is, de minden megjegyzés nélkül, a nélkül, hogy elképzelni tudtam volna: mit akar azzal az esperes ur! Mert, hogy semmi mást nem akart a leküldéssel, mint nekem tudomásul adni, hogy abban a „felelet”-ben a tanító engem szintén vádol, (azzal t. i. hogy én hétköznap 7-1/29 ig szoktam harangoztatni, a mi a falusi órák mizériát mellett megeshetik, de nem az én hibám, kitűnik abból, hogy az én panaszlevelem hátlapjára vezetett elnöki döntésében „úgy az én panaszomat, mint Kormány Miklós tanítónak arra adott feleletét, mely viszontvádat foglalva magában, szintén fegyelmi eljárást kér lelkész ellen, esperes visszautasítja, hivatalból el nem rendeli, hanem ben-

nünket magánpanasz beadására útasít a költségek előleges, sőt horrendum dietu! „együttes” beküldése mellett. Én ez alapon föl is hívtam tanító urat a költségek beküldésére, ha ellenem való vádját tárgyalatni akarja, de arról legkisebb tudomásom sincs, hogy ő e tárgyban ezután csak egyetlen lépést is tett volna. Hiszen már eleve csak azon föltétel mellett kérte ellenem az eljárást, ha az ő ellene csakugyan elrendeltetni fog. Magam pedig megírtam felelőkezésem az elnöki önkényes minősítés ellen, de kívülről is jött igen helyes tanácsra, meg a magam belátása szerint is, összes panaszaimat az egyháztanács elé vittem, mely azokat magáévá téve, tanító ellen az ügyet fegyelmi utra terelte. Most már nem lehetvén esperesnek a hivatalos színezetet tagadni még a tartalom teljes ignorálásával is, mint velem szemben cselekedte, egészen szokatlan, sőt képtelen eljárásról folyamodott t. i. hetek mulva visszakérte tőlem a minden kommentár nélkül hozzám küldött Kormány-féle vádaskodó levelet, melyet Kormány ur az én panaszomra adott volt; de visszakérte egyuttal az én panaszlevelemet is, melyet pedig „az arra adott vádaskodó felelettel együtt” már elnökileg rég elintézt. Én a magam panaszának újból való beadását, mint már tárgytalant és értelmetlenül szükségtelet, köteles tisztelettel megtagadtam; mire az esperes egyenesen megrendelte panaszlevelem újból való beadását. Én ezt ismét megtagadtam utalva arra, hivatalos ügyekben ám rendelkezék velem az az esperesi hivatal, de azt meg nem rendelheti, hogy panaszolkodjam akkor is, ha nekem nem tetszik; hiszen ez a jog az utolsó bakternek is privát joga s ha ebben esperes ur rendelkezhetik, akkor abban is, hogy p. o. én a pénztárcámat ennek, vagy amannak adjam oda. Ez volt főbűnöm. E miatt az egyháztanács fegyelmi kérvénye Kormány Miklós kántor-tanító ellen ma sincs elintézve, sőt az egész eddigi intézkedését esperes teljes erővel visszacsinálendő, önhatalmulag, a nélkül, hogy akár én, akár Kormány Miklós ez ügyben, az elnöki döntés ellen felebbeztünk volna, az egész ügyet az egyházmegyei gyűlés elé vitte a tárgysorozat fenthivatolt maliciosus kitétele szerint, a hol engem erősen korlátozva szólási szabadságomban, az előadó véleménye alapján semmi argumentumot meg nem hallgatva, okot, érvet nem firtatva, egyszerűen küldöttséget rendeltek ki a Kormány tanító és köztem fölmerült, de már rég letárgyalt, elnöki döntéssel visszautasított ügyek megvizsgálására, egy árva szó sem tétetvén arról, hogy itt már voltaképpen az egyháztanács panaszáról lehet csak is szó K. M. tanító ur ellen. És én aligha csalódom, midőn állítom, hogy az a „jelentősebb ügy” melyre tudósító a fegyelmi elbírálásra tett célzásával utal, nem más mint az én nevemmel kapcsolatos újabb és erőszakos fegyelmi herce-hurca mely alaptalanságával újabb bizonyítéka egyházi kormányzatunk gyarlóságainak, holott sok tisztviselő — nem mint az evangélikus püspök a maga esküjében — nálunk éppen az abszolút tökéletességet vindikálja magának.

Ezek az én „újabb ügyei”-m esperes ural és K. M.-sal. Most már az a titkos és nagy kérdés, hogy ha a küldöttség csakugyan kijön, bár ezen dolgot felebbezni fogom, mily minőségben jön ide ki? Mint közönséges deputáció? De akkor kifizeti a költségeit? Mert ezt egyik érdekelt sem kérte, hát nem is oktroyálható a költség egyikre sem. Vagy

mint fegyelmi vizsgálat fog kijönni? De hát ki ellen és hogyan? Mert csak az egyháztanács vádja Kormány Miklós tanító ur ellen áll fenn elintézetlenül több mint egy hó óta. A többi *kölesönös vád*, mint magán ügynek minősített panasz elnökileg visszautasítva s elintézve lett. De meg a küldöttség kibocsátása csak jottányi mértékben sines előkészítve, tehát mindenképpen elhibázott dolog. Így ügyeket kezelni nem helyes; a csak futólagos vázlati tudósításokkal, pedig jó szolgálatot semmi irányban nem teszünk csak szükségtelen és sajnos félreértésekre adunk okot holott régen zengett Betlehem mezejében, hogy „*békeség és jóakarát az emberekhez.*“

Gebe, 1905. okt. 10.

Szigethy Gyula.
ev. ref. lelkész.

IRODALOM.

Das Buch Esther. Kap. 1—3. Ein Beitrag zu seiner Verteidigung. Theologen und gebildeten Biebel-freunden gewidmet von M. A. Royer, Pfarrer. Lichenthal b. Baden-Baden. Verlag des Christlichen Kolportage-Vereins. 1905. Ara 40 pfennig.

E cím alatt jelent meg legközelebb az a 48 nyomtatott lap terjedelmű védelmi irat, melynek célja az, hogy a kevesektől ismert, sokaktól félreismert és a legtöbbször által nem ismert Eszter könyvének hiteles voltát és kánoni tekintélyét igazolja és az ebben foglalt történeti előadás néhány főbb vonását megvilágosítsa. Ehhez képest szól I. röviden az Eszter könyve hitelességéről, II. az Isten nevének ezen iratban való hiányzásáról, III. az irat tartalmáról és pedig ez utóbbi szakasz-cím alatt külön-külön csoportosítva a kapcsolatos részleteket, ilyen formán: 1, 1—12 a susai nagy lakoma és a népünnepség; Vasthi a büszke királyné; 1, 13—22. Vasthi eltaszítása és a női engedelmisségre vonatkozó királyi parancs kihirdetése; 2, 1—18 más királyné választása; itt kiterjeszkedik a szerző annak szükséges felmutatására, hogy a zsidók helyzete milyen volt a szóban forgó események előtt és után. Folytatólagosan tárgyal Mardochairól és Eszterről 2, 5—8 10—11. 20. alapján, majd 2, 10. 20. részletesebb fejtegetése után elemzi 2, 19—23 nyomán a király életének Mardochai révén történt megmentését és Mardochainak ezúttal jutalmazatlanul való hagyását; aztán szemlélteti 3, 1—5, szerint Mardochait mint a ki Hámán előtt nem hajt térdet, mert egyedül az ő Urának Istenének szolgál és csakis őt tiszteli, imádja.

A mint látható, az érdekes szerző az Eszter könyve tartalmának csupán az első harmadát öleli fel, ennyiben tehát — mivel történeti vonatkozásokról van szó — csonka munkát végezett. Mindamellett ez a töredék értékes és eszméletető, sőt építő olvasmány, mert a kánoni szöveget közérthető, népies nyelven megmagyarázza; a tudományos problémákat a laikus által is könnyen felfogható módon megismerteti; az egyes szakaszok kapcsán mindenütt gyakorlati intelmeket, erkölcsi tanulságokat közöl s petit nyomással — úgy hogy a garmond nyomású főtartalom egyfolytában való olvasása zökkenés nél-

kül történhetik — a könyvre vonatkozó kiválóbb irodalmi munkák szerzőinek álláspontját s felfogását is céljának megfelelően, előterjesztése keretében bevonja; sőt Plutarchos, Herodotos és több antik író érdekes korrajzi feljegyzéseit szintén ügyesen s találóan alkalmazza.

A korszerű kérdések felszínre hozatalával és taglalásával gondolatokat ébresztő, csinos, izléses kiállítású és jutányos áron megszerezhető irat tiszteletes szerzőjét üdvözöljük és kívánjuk, hogy az Eszter könyvének többi kétharmadát is mielőbb, oly sikerrel bocsáthassa közre, mint a milyen odaadó buzgalommal ezt az első harmadrészt kidolgozta és kiadta.

Dr. E. J.

Ki volt Kálvin? Sajátságos, hogy a tizenhatodik század nagy alakja közül ép a legnagyobb, Kálvin a legkevésbé ösmeretes s az idők folyamán ő részesült a legtöbb igazságtalan ítéletben. Vajjon mi lehet ennek az oka?

Benne nincs meg a Luther nyájassága. Nem látjuk őt — Luther és Melancthon módjára — Bézával sörös kancsók mellett összeülni. Vidám asztali dikiéiokat is bajos volna hozzá képzelni.

Kálvin alakja komoly és főséges. Mint tudománya és egész élete. Van benne valami a törvénytudó szigorúságából, a ki nem huny szemet a törvény megsértése előtt, hanem nyomban kérdőre vonja az isteni parancsolatok megszegőjét. Az őshajdankor bátor prófétáihoz hasonlatos ő, a mint ostorozza a bünt s azt a dőre bizakodást, mely az ítélettől való mentességgel kecsgetteti az elvetemültséget.

Ez a nagy komolyság s az a rendkívüli erő, mit a tettek embere írásaiban is kifejtett, meg az a bizonyos zord merevség, a mit személyében sokan látni szoktak, sok embert megtevesztett már negyedik század esztendő óta.

Megtették nagyravágyónak, hatalomra törő zsarnoknak, ellenmondást nem tűrő diktátornak, vérengző szörnyetegnek stb. Sőt tovább is mentek. Merészkedtek illetni — a bizonyosság árnyéka nélkül! — a becstelenség és aljasság vádjaival.

A sok rágalom jobbadán annak a gyűlöletnek a gyümölcse, mit ellene a római egyház esküdt, a melyre senki sem mért rettenetesebb ütések s nem rázott úgy meg fundamentomaiban, mint Kálvin.

De a sok méltatlan és igazságtalan ítéletben több része van annak, hogy nem ösmeri őt a világ. Utalhatunk első sorban önön magunkra, kik szivesen nevezzük magunkat „kálvinisták“-nak, mert e név a tisztesség cimere, ám a névnél tovább nem igen jutunk. Nagy reformátorunk theologiai értéke, vallásos karaktere, munkásságának vonásai jóformán ösmeretlenek előttünk. Egyetlen egy könyvünk van pl. Kálvin életéről s az az egy is vaj' mi keveset forog kézen.

Am az egyetemes protestantismus sem igen áll különben a dologgal. Mig Lutherről és Zwingliről teljes és újabbnál újabb tanulmányok állanak a világ előtt, a melyek megfelelnek a kritikai követeléseknek: még mindig nincs olyan teljes „Kálvin élete“ a mely mutatná nyomról nyomra a reformátor lépteit, kalauzolna pályája és munkája minden mozzanatán keresztül.

Kálvin hatása olyan nagy egyesek és népek életében, olyan döntő a modern művelődés fejlődésében, hogy e hatásnak előbb utóbb magára kell

vonna nagy tárgyhoz méltó történetirók és kritikusok figyelmét, a kik majd megfelelnek arra a kérdésre: ki volt Kálvin?

Kálvin hagyatéka oly roppant mező, hogy csak különböző szempontokból kiinduló különböző bírálatok és tanulmányok összessége világíthatja azt meg a maga mivoltában és teljes nagyságában.

Ugy látszik, közel az idő, mikor megéri a világ Szent Pál után legnagyobb theologussát s igazat ad „Isten nagy szolgájá”-nak, az Ige páratlan lángelméjü s bátor bajnokának.

Mert ezen nagy *Kálvin-korszak* méltó bevezetésül kell tekintenünk azt a monumentális életrajzot, a melynek írását kilenc esztendővel ezelőtt kezdette meg s ha Isten megsegíti, a reformátor születése négyszázados évfordulójára be is fejezi a nagy ember egyik legnagyobb esodálója *Doumergue Emil* montaubani theol. tanár, a ki öt óriási kötetben szándékszik megmondani, hogy ki volt Kálvin?

Munkájának címe: *Jean Calvin, les hommes et les choses de son temps.*

A két első kötetért (*La jeunesse de Calvin. Les premiers essais*) folyó évi június hóban az Académie française a Guisot-díjból 2000 franc-kal tüntette ki a szerzőt.

A harmadik kötet most került ki a sajtó alól *La Genève calviniste* címmel, 4°, körülbelül 600 oldalon (Egy kötet ára 30 frank, a teljes műre még előfizethetni 100 frankkal G. Bridel kiadónál, Lausanne). A még hátralevő két kötet a következő években jelenik meg, úgy, hogy a szerző tervezete szerint 1909-re lesz kész a teljes mű, mint a négyszázados évfordulónak aere perennius emléke.

Angol és holland nyelvekre már fordítják e korszakos művet. A holland fordítás második kötete ebben az évben jelent meg. Sajnos, azt még remélni sem remélhetjük, hogy édes magyar nyelvünkön is megszólaltathatók.

Minket német tejnek italával dajkálnak s ha valami remek mű véletlenül nem ezen az ékes nyelven jelenik meg: ám ne számíton rá, hogy róla mi tudomást vegyünk. Pl. a Protestáns Szemle tanúsága szerint nagy idő óta nem jelent meg olyan angol, vagy francia theologiai mű, a mely méltó lett volna arra hogy becses lapjain róla tudósítson.

Pedig lehetetlen, hogy ilyen irodalmi eseménynek, mint a Doumergue műve, már csak a hallomása is felemelő s lelkesítő hatása ne volna a kálvinista nevet viselő keresztyénekre.

Jelen soraimnak nincsen is más célja.

Mezőtur.

Könya Gábor
ref. s. lelkész.

KÜLFÖLD.

A Mária-kultusz.

(Folytatás és vége.)

2. A Mária szeplőtlen fogantatásának dogmája szintén a bibliától távolodó, későbbi századok találmánya. A szentírás, főként ennek ujszövetségi kánona szerint mindenki bün alá van rekesztve (Róm. 5: 12 Gal. 3: 22.) s hogy Mária kivétel lett volna, semmi

adattal sem támogatható Gen. 3: 15-ben „az neked fejed töri meg“ tételben a Vulgata-fordítás önkényesen vonatkoztatja a מַרְיָם himnemü pronoment Máriára (ipsa conteret caput tuum), a LXX. fordítás szerint e névmás (αὐτός) a ἁγίου-ra utal, aki tehát Krisztus. Említeni szokták, hogy „Ave“ visszafele olvasva Éva-t jelent aki ártatlanságban teremtettetett volt; de ez csak pusztá szójáték s ez is veszít erejéből, ha figyelembe vesszük, hogy az eredeti szövegben (Luk. 1: 28) különben is χαίρει olvasható.

Iraeneus a már előbb említett helyen úgy vélekedik Mária felől, hogy az Ur iránt tanusított engedelmese viselkedése üdvösséget hozó tény volt ugy magára (et sibi), mint közvetve az egész emberiségre (et universo generi humano) nézve. S más helyen olvassuk, hogy Krisztus a kánai lakadalomban vissza utasítja édes anyjának alkalmatlan siettetését (intempestivam festinationem) ami pedig az Ur szavai után ítélve (quid mihi et tibi est mulier?) cselekedeti gyarlóság vala. (Haer. 1. 3. c. 16.) Mikor *Iraeneus* az engedeles Máriát az engedetlen Évával összehasonlítva e szembeállítás alapján ez utóbbi védőjének (advocata) mondja: csak a félreértés képes ebből kimagyarázni, hogy a szeplőtelennek állított Mária *Iraeneus* szerint közbenjárója volt az Évától származott bünös emberiségnek. *Basil* (+ 379) teljesen egy rangba helyezi Máriát az apostolokkal s a Krisztusban vetett hit elfogadását Máriára nézve is szükségesnek vallja. Hogyha *Ambrosius* legkisebb mértékben is hitt volna a Mária szeplőtelen fogantatásában, az általa írott gyönyörű dicséretben (Te Deum laudamus) nem mondta volna ama kemény szavakat Krisztusra vonatkoztatva; „non horruisti virginis uterum.“ Csak bünben született s gyarlóság alá vetett asszony méhétől volt oka félni Krisztusnak. *Hieronimus* (+ 420) szerint mindenki vétkezett kivétel nélkül. (Des. Virgine c. 6.) *Chrysostomus felesleges hiúságnak* mondja a Mária viselkedését, mikor fiát zavarva alkalmatlan időben háborgatta, a mi szintén cselekedeti gyarlóságnak nevezhető.

A keresztyénség öt első századában egyedül *Agoston* az ki úgy látszik, mintha a szeplőtelen fogantatás dogmája mellett foglalna állást. Midőn ellenfele *Pelágus* az eredendő bün tagadásával Máriát több ó-szövetségi patriárkával együtt teljesen büntelenné állította, *Agoston* az ellenkezőt vitatja ugyan, de az eredendő bün hatályát nem meri Máriára kiterjeszteni „propter honorem Dei“ s őt kivételnek mondja, de cselekedeti gyarlóságainak lehetlenségről hallgat (De nat. et gr. 42). De életének későbbi folyamán lerontja ezen hirtelen kimondott állítását hogy a Mária teste bünös (De Gen. 1. 10. c. 18) és: „Maria ex Adam mortua propter peccatum,“ (Ps. 34. v. 13.) s ujra más helyen írja, hogy a neki adományozott ujjászületési kegyelem által nem lesz az ördög tulajdona (Op. imp. 4: 22.)

Agostonnak a Mária kivételes helyzetére vonatkozó, s későbbben saját maga által megcáfolt szavai tagadhatatlanul nagy hatással voltak a későbbi kor gyermekeire s az immaculata conceptio dogmához készítgették az utat. *Pashásius* Róbert (+ 870) határozottan tanítja a Mária büntelenségét, de a Jerémiás (Jer. 1: 5.) és Keresztelő János (Luk. 1: 15.) esetéhez hasonló „sanctificatis in utero“ cselekményt tételezett fel Máriánál is. (De partu virg.) Tehát nem azért büntelen, mert szeplőtlenül fogantatott, hanem

mert meg szenteltetett bűnös fogantatása után anyjának méhében.

Hasonlóképpen gondolkodott *clairveauxi Bernát* (- 1153) is, ki midőn a szeplőtlen fogantatás imptikus tana kísérteni kezdett s egy franciaországi helyi ünnep általánosítása folytán divatossá lett a festum conceptionis (de még nem használták a teljes conceptio immaculata kifejezést) megülése nyíltan helyteleníteni az újant s felette kemény szavakban tör pátát. (Ep. 174.)

A Mária fogantatása ünnepének első nyomával Magyarországon 1201-ben találkozunk s egy 1222-iki oxfordi zsinat ugyanezt haszontalannak nyilvánítja. *Lombardi Péter* Mária testét megszenteltetése előtt bűnösnek vélte (Sent. III. d. 3.) s *Halesi Sándor* (- 1245) szerint is: „szükséges volt, áldott Szűz születéstől bünt tulajdonitson el s aztán szenteltetett meg anyjának méhében“ (Sum. p. 3, qu. 2. m. 2. art. 1) *Aquinói Tamás* (+ 1274) a római egyház legnagyobb doktora s egyik szentje szerint Mária is bűnben fogantatott s az eredendő bűn hatályától csak születése előtt lett szabad. (S. II. a 81. c. 3.) Ellenfele *Duns Scotus János* (- 1308) azonban ellenkezőleg vélekedett és kivételnek tartotta az eredendő bűn alól mert anyjának méhében szeplőtelenül fogantatott. (l. 3. dis. 18 qu. 1. § 14.) Két nagy párt állott tehát egymással szemben s a XIII. század folyamán igen gyakran megtörtént, hogy a hívők egyik templomban a Mária szeplőtelen fogantatásáról s a másikban eredendő bűnnel való bírájáról hallottak predikálni. S ezen ingadozás és tanbeli ellentét az egységesnek nevezet római egyházban századokig tartott. A tridenti zsinat, míg egyfelől tan gyanánt hirdetett Máriának mentességét a cselekedeti bűnöktől (Sess. 6. can. 23.) másrészt az eredendő bűnnek reá gyakorolt hatályáról nem mert még határozott decretumot formulázni, csak mellékesen jegyzi meg, hogy a hol a zsinat végzéseiben az eredendő bűnről szó van, nincsen szándékában az Máriára is kiterjeszteni. (Sess. 5.)

Csak a XIX. században dőlt el a nagy vita, a mikor úgy látszik, már belefáradtak az elmék a maculata és immaculata conceptio további boncolgatásába s a vatikáni zsinat *Duus Seotus* álláspontjára támaszkodva tanítja, hogy Mária az eredendő bűntől menten szeplőtelenül fogantatott Annának méhében. S valóban 1854 től fogva a római egyháznak a szeplőtelen fogantatásról alkotott tana *egységes*; de az idézettekől láthatjuk, hogy e modern dogmát hivatalos formulázása előtt milyen sok „szent“ és egyházi doktor ellenezte. Ezek után természetes, hogy e tant a Mária kultusszal együtt visszavetjük, mint a későbbi évszázadok tanálmányát s Máriát csak emberi tiszteletben részesítjük, mint az Istenember annyját és sem októberben, sem májusban, sem pedig más hónapokban nem imádkozunk hozzá. Igaz, így kultuszunk egyszerűbb, de helyes és valóban keresztyén. Mária egy állítólagosan Ignác püspökhöz intézett kétes levelében figyelmezteti olvasóját, hogy szilárdan tartsa magát a keresztyénség tanaihoz. Mi megfogadjuk e figyelmeztetést, bár csak így cselekednének a többi keresztyének is.

Chicago Ill. 8506 Superior Ave.

Nánássy Lajos.

KÜLÖNFÉLÉK.

— *As előfizetési díjak és hátralékok beküldésére tisztelettel kérjük lapunk járatóit.*

— **Október 31.** A reformáció emlékét a rendes nagy ünnepélylyel üli meg ez idén is a debreceni kollégium. Okt. 31-én ünnepi szünet lesz s a Nagytemplomban pedig a főiskolai kántus a tanítóképezdei énekhar közreműködésével a szokásos istenitisztelet, melyen dr. Ferenczy Gyula akad. rektor predikál és Csiky Lajos theol. dékán imádkozik.

— **Október hatodika.** A székesfőváros hazafias közönsége és az ifjuság kegyelettel ülte meg a nemzet legszomorubb ünnepét, az aradi tizenhárom kivégeztetésének évfordulóját. A vidékről is sokan mentek fel s mintegy 80 ezer ember vonult ki a Batthányi Lajos gróf és Kossuth Lajos sírjához a temetőbe, ahol szép emlékeszédet tartottak. Szerteszét az országban mindenütt megünnepelték okt. 6-át. A főváros után legnagyobb ünnepet rendezett Arad városa s Debrecen, hol a kollégiumi ifjuság gyászünnepélyén lapunk szerkesztője tartotta a megnyitó beszédet. Karcagon, a hol a gimnáziumi ifjuság járt jó példával elől. A ref. templomokban szokatlanok lévén a gyász-istenitiszteletek, ezen hazafias ünnepélyeket inkább az iskolák rendezik. Budapesten se maradt el a ref. főgim. és ref. theol. akadémia és másutt sem, a hol nagyobb tanintézetek vannak.

— **Kérelem a nt. lelkész és presbiter urakhoz.** Alólirott az „Ev. ref. Hitvédelem az ujrakeresztelkedő baptisták ellen“ című füzetke írója azon kérelemmel járulok a nt. lelkész urakhoz, hogy most, midőn a nyári dolog idő megszűntével a futkározó hamis atyafiak megkezdik a faluról falura járást, hogy hiveinket elhódítsák, és lelki tévelygésbe döntsék; fölvilágosító füzeteimet ne mulaszták el megrendelni. E kis művecske már sok ezer lelket adott vissza a józan észnek, s ref. egyházunknak. Füzetkéimet az eddigi 20 filléres ár helyett tömeges rendelésnél 10 fillérért adom, de aki egyes számokat rendel, annak csak 20 fillérért számíthatom, mivel a porto felemészti a többletet. Füzeteim terjesztését kérve, maradok mély tisztelettel *Faragó György* Árpád-tér 46. sz. Debrecen.

— **Lelkészi jubileum.** Fejes István, a sátoraljaújhegyi ref. gyülekezet kiváló lelkésze f. hó 8-án ülte meg működése 40-dik évfordulóját. Gyülekezet s tisztelői meleg ovációban részesítették Fejest, kit szívesen üdvözölünk mi is, és kinek őszintén kívánjuk, hogy anyaszentegyháza javát célzó további működése állandóan s megérdemelt méltánylatban részesüljön.

— **A máramaros-ugocsai egyházmegye** őszi rendes közgyűlését október 3-án Técsőn tartotta, Szikszay Zoltán esperes és György Endre gondnok elnöke alatt. Az egyházmegyei gondnoktól ez al-

kalommal is hallottunk gondolatokban gazdag s formában szép megnyitó beszédet, melyben a testvér egyházmegyék halottjainak (Lengyel Imre, Zsigó Endre) elparentálása után arra a veszedelemre mutatott rá, melyet a népszerűség keresés az egyház életében előidéz; az egyházi előjáróságok népszerűségük feltétele miatt nem járnak el elég erélyvel az egyház érdekeinek megvédésénél, engedik behajtatlanul felgyülni az egyházi adóháralékokat, melyeknek jó részét aztán elvessz, s így újabb anyagi bajok elé viszik különben is szegény egyházközösségeinket, az anyagi bajoknak orvoslása egyébiránt egyedül az 1848: XX. t.-c. végrehajtása által remélhető; erre kell törekednünk állandóan s ennek következetes sürgetésétől nem szabad magunkat eltéríttetni semmiféle divatos szólások által. Az esperesi jelentés elég kedvező színben tünteti fel az egyházmegye állapotát, különösen nagy az egyházak részére tett önkéntes adományok összege a népesség számához mérten. Ez különben ebben az egyházmegyében rendszerint így van, örvendetes bizonyossággal annak, hogy a végek e szegény lakói mily erősen ragaszkodnak egyházukhoz. Persze, anyagi baj sok van, ezek lehető elhárítására több elvi határozatot is hozott a közgyűlés. Targyaltatott az egységes liturgia tárgyában közzétett javaslat, melyre vonatkozólag a Bihari Lajos lelkészi aljegyző által készített észrevételeket a közgyűlés magáévá tette. Számos folyó ügy nyert elintézését. Gyűlés után közébed volt, melyen a közgyűlés tagjain kívül megjelent a város előjáróságának minden tagja, ruthen pap, román anyanyelvű főszolgabíró, katolikus hivatalviselők és szeretettel üdvözölték a református gyűlés tagjait. Máramarosban ez így szokás.

— **A budapesti reform. theologiai akadémia,** ötvenéves fennállása évfordulóját 1905. okt. hó 10-én d. u. 5 órakor a ref. főgimnázium (Lónyai-u. 4-c.) dísztermében szépen sikerült jubileumi emlékünnepelelyel ünnepelte meg, melynek a műsora a következő volt: 1. Karének CV. zsolt. 1. 2. vers. Előadta az ifjuság énekkara. 2. Imádság. B. Papp István theol. tanártól. 3. Nyitó beszéd Hamar István igazgatótól. 4. Emlékbeszéd. Szóts Farkas theol. tanártól. 5. Karének, CXXXV. zsolt. 4. 12. vers. Előadta az ifjuság énekkara. A jubiláris ünnep alkalmából fogadja a testvér akadémia debreceni kolégiumunk szerencse kívánatait.

— **Szociális tanszék a győri theológián.** Gróf Széchényi Miklós győri püspök a felső papnevelő intézetben szociális-tanszéket szervezett, amelynek tanárai: az elméleti részből dr. Werdenich Endre, a gyakorlati részből dr. Zalka László theol. tanárok. — Ime a szocializmussal való foglalkozást a kath. sajtóban *Jánosi* és *Balthazar* szemére hányják s ők maguk állandóan napirenden tartják e kérdést. Szervezik a ker. szocialista mozgalmat, mely éppen a napokban tartotta beszámolóját Budapesten s most két tanszéket állítanak ugyan e célból. Szemrehányásaikat nem fogadhatjuk el, de példájok minket is kell, hogy követésre indítsanak. Itt a legfőbb ideje, hogy mi magyar reformátusok is teljes erővel felkaroljuk a szociális kérdéseket, melyek a jövő kérdései ránk és egyházainkra nézve is.

— **A budapesti evang. egyház nagyhete.** Nagy jelentőségű hét zajlott le Budapesten október hó első felében. Október hó 4-ikén a bányakerület gyűlése alkalmával avatták fel püspökké *Bachát Dániel*

budapesti lelkész-esperest, ezt a nagy társai közül is kimagasló prot. lelkészt. 7-dikén folyt le a híres új luth. főgimnázium zárkőbetételi ünnepélye. 8-adikán történt a városligeti fasorban épült új evang. templom felszentelése és *Kacziány János* lelkész beiktatása. A szépen sikerült ünnepélyeken képviselve volt Budapest város, az egyetemes egyház és a budapesti ref. egyház is. Aminthogy illik is a testvéreknek egymás örömeiben és bánatában részt venniök.

— **Szép és biztos mellékkereset.** Tanítók, jegyzők, papok, vagy oly egyének, kik a szőlészethez csak némileg is értenek és oly vidéken laknak, hol a szőlő megérik vagy a hol a filoxera a szőlőket már elpusztította és ennek következtében azok újból lennének beültetendők, tehát a hol szőlőmiveléssel foglalkoznak: szép, állandó és biztos mellékkeresetre téhetnek szert ha címüket beküldik: „Hirdetési iroda“ Budapest, váci-utca 20/b.

Szerkesztői üzenet.

Lic. L. G. Mezőtur. A folytatásos cikk jövő számunkban jó. — Cs. B. Furta. A cikk bejött, sort kerítünk rá. — Ev. ref. egyház Micske. A micskei egyház történetéről szóló adatokat megkaptuk, sorrendben jönni fog.

Tartalomjegyzék: Szász Károly. — Az 1848:XX. t.-c. végrehajtása és a magyar protestáns egyház. Dr. Vajna Géza. — Tárca: Egyháztörténeti adalekok. Földváry László. — Tanügy: A református népiskolák felügyelete és a lelkész-jelöltek gyakorlati tanítói kiképzése. Dr. Barcsa János. — Közéletünk: Gomb és csillag feltevési ünnepély a döghei egyházban. Egy jelen volt. — Par szó a nagykarolyi egyházmegye gyűléséről szóló tudósításhoz. Szigethy Gyula. — Irodalom. — Külföld: A Mária-kultusz. Nánassy Lajos. — Különféle.

Felelős szerkesztő: DR. FERENCZY GYULA.

Pályázat.

A krassói ev. ref. elemi népiskola I—II. vegyes osztatlan osztályainak tanítói állomására. Kötelessége: a jelzett osztályokat az egyház ker. tanterv szerint tanítani s az organista kántortanítót akadályoztatása esetén bármely teendőjében helyettesíteni, vele együtt az énekkart s az ism. iskolát vezetni. Fizetése: 800 kor. és egyelőre évi 200 kor. lakbér, szabályszerű részletekben. Az 1906. június 30-ig terjedő idő, próba évnak tekintetik, s állandósítás akkor fog kimondatni. *Nótanítók is pályázhatnak.* Teljesen felszerelt pályázati kérvények alulirothoz f. év nov. 4-ig adandók be. Az állás legkésőbb nov. 10-én elfoglalandó.

Krassó, (Szatmár m.) 1905. okt. 20.

Ferenczy Imre
ev. ref. lelkész.

Pályázat.

A kassai m. kir. javító intézetnél betöltendő ev. ref. lelkészi állásra az alábbi feltételek mellett pályázatot hirdetnek:

